



**ЗЎРАВОНЛИК ВА ТАЗЙИҚҚА УЧРАЁТГАН АЁЛЛАРГА КЎМАК БЕРИШ
ҲАМДА АЁЛЛАРНИНГ ЖАМИЯТДАГИ РОЛИНИ ОШИРИШ, БИЗНЕСДАГИ
ИМКОНИАТЛАРИНИ КЕНГАЙТИРИШ ЮЗАСИДАН ҲУҚУҚШУНОСЛИК,
ПСИХОЛОГИЯ ВА СОЦИОЛОГИЯ СОҲАЛАРИДА МАВЖУД ҚАРАШЛАР**

Шодиева Мадинабону Бобир кизи

Тошкент давлат юридик университети талабаси

Аннотация: *Мазкур мақолада аёлларга нисбатан тазйиқ ва зўравонлик, шунингдек, жамиятда уларнинг ролини паст баҳолаш масалалари таҳлил қилинади. Муаллиф халқаро жамоатчилик диққат марказида турган ушбу муаммоларнинг глобал характери ва уларнинг жамиятнинг турли соҳаларига кўрсатаётган салбий таъсирини ёритади. Аёлларнинг ҳуқуқ ва имкониятларини чеклаш нафақат уларнинг шахсий ҳаётига, балки меҳнат бозоридаги имкониятларига, ижтимоий ва иқтисодий ривожланишига ҳам жиддий тўсиқ бўлиши таъкидланади. Муҳокама қилинган муаммолар гендер тенглигини таъминлаш ва аёллар ҳуқуқларини ҳимоя қилишдаги мураккабликларни очиб беради.*

Калит сўзлар: *тазйиқ ва зўравонлик, гендер тенглиги, аёллар ҳуқуқлари, ижтимоий ривожланиш, иқтисодий ривожланиш, меҳнат бозори, халқаро жамоатчилик*

Аёлларга нисбатан тазйиқ ва зўравонлик, шунингдек, жамиятда уларнинг ролини паст баҳолаш, уларнинг ҳуқуқ ва имкониятларини чеклаш — бугунги кунда халқаро жамоатчилик диққат марказида бўлган долзарб масалалардан биридир. Бу муаммолар глобал характерга эга бўлиб, жамиятнинг турли соҳаларига салбий таъсир кўрсатади. Аёллар дуч келадиган тазйиқ ва зўравонлик нафақат уларнинг шахсий ҳаёти, балки меҳнат бозоридаги имкониятлари, ижтимоий ва иқтисодий ривожланишига ҳам катта тўсиқ бўлади.

Зўравонликнинг турли кўринишлари, жумладан, жисмоний, маънавий, иқтисодий ва руҳий тазйиқлар аёллар ҳаётининг барча жабҳаларига таъсир кўрсатади. Жамиятда аёлларнинг иккинчи даражали мақомга эга деб қаралиши уларнинг таълим олиш, касбий ривожланиш, қарорлар қабул қилиш жараёнларида фаол иштирок этиш имкониятларини сезиларли даражада камайтиради.

Бу муаммоларни ҳал этиш учун ҳукуматлар, нодавлат ташкилотлар, инсон ҳуқуқлари ҳимоячилари ва халқаро ташкилотлар томонидан кўплаб дастурлар ва қонунчилик ташаббуслари жорий қилинмоқда. Гендер тенглигини таъминлаш ва аёлларга нисбатан тазйиқ ҳамда зўравонликни тугатишга қаратилган халқаро конвенциялар ва миллий қонунлар қабул қилинмоқда. Бирок, бу қонунларнинг ижросини таъминлаш ва амалда қўллаш ҳанузгача кўплаб мамлакатларда етарли даражада эмас.



TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'UYALAR



Аёлларнинг жамиятдаги ролини паст баҳолаш уларнинг фақат иқтисодий эмас, балки ижтимоий ва сиёсий жараёнлардаги иштирокига ҳам салбий таъсир кўрсатади. Аёллар қарорлар қабул қилиш жараёнида етарлича иштирок этмаслиги жамият тараққиётига тўсқинлик қилади, чунки уларнинг ижтимоий муаммоларни ҳал қилишдаги катта ҳиссаси тан олинмай қолмоқда.

Шундай қилиб, аёлларга нисбатан тазйиқ ва зўравонлик фақат шахсий муаммо эмас, балки кенг қамровли ижтимоий муаммодир ва уни ҳал этиш жамиятнинг умумий ривожланиши учун муҳим аҳамиятга эга.

Аёлларга нисбатан тазйиқ ва зўравонлик масалалари жамиятнинг кўплаб соҳаларида чуқур ўрганилиб, таҳлил қилинади. Хусусан, ҳуқуқшунослик, психология ва социология соҳаларида бу муаммоларга нисбатан турли хил ёндашувлар ишлаб чиқилган.

Жумладан, Ҳуқуқшунослик соҳасида аёлларга нисбатан зўравонликка қарши курашиш учун турли қонунлар ва халқаро конвенциялар қабул қилиниб, жорий этилмоқда. Бу йўналишдаги тадқиқотлар аёлларни ҳимоя қилиш, зўравонлик қурбонларига ёрдам кўрсатиш ва зўравонликнинг олдини олиш бўйича самарали ҳуқуқий механизмларни яратишга қаратилган. Қонунлар ва ҳуқуқий ҳужжатлар аёлларга ўз ҳуқуқларини ҳимоя қилиш ва тазйиқ ҳамда зўравонликка қарши курашиш имкониятини тақдим этади.

Психология соҳасида эса аёлларга нисбатан зўравонликнинг психологик оқибатлари, зўравонлик қурбонларининг руҳий ҳолатига таъсири, травма ва стресс каби ҳолатлар муҳим ўрганилади. Психологлар аёлларнинг психологик барқарорлигини тиклаш ва уларга ёрдам бериш учун психотерапевтик ва психологик ёрдам дастурларини ишлаб чиқадилар. Шунингдек, психология зўравонлик қилувчиларнинг хулқ-атвори ва психологиясини ўрганиш орқали бундай ҳолатларнинг олдини олишга ёрдам беради.

Социология - жамиятда аёлларга нисбатан тазйиқ ва зўравонликнинг ижтимоий сабабларини ўрганишга йўналтирилган. Бу соҳадаги тадқиқотлар гендер тенгсизлиги, аёлларнинг жамиятдаги паст мақоми, патриархал анъаналар ва маданий омилларни таҳлил қилади. Социологик тадқиқотлар аёлларнинг жамиятдаги ролини ўзгартириш ва гендер тенглигини таъминлаш учун ижтимоий ўзгаришларга қаратилган стратегияларни ишлаб чиқишга ёрдам беради.

Мазкур докладнинг мақсади зўравонлик ва тазйиққа дучор бўлган аёлларга ёрдам бериш, жамиятдаги мавқеини мустаҳкамлаш ва бизнес соҳасидаги имкониятларини кенгайтириш масалаларига ҳуқуқий, психологик ва социологик нуқтаи назардан ёндашувларни ўрганиш ва таҳлил қилишдир.

Ҳуқуқий ёндашувлар қараганда, аёлларга нисбатан зўравонликни йўқотиш ва уларнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилиш мақсадида кўплаб миллий ва халқаро қонунлар ҳамда конвенциялар қабул қилинган. Жумладан, БМТнинг «Аёлларга нисбатан ҳар қандай зўравонликка барҳам бериш тўғрисидаги декларацияси» аёлларнинг





TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR



хуқуқларини ҳимоя қилишга қаратилган. Миллий қонунчилик эса аёлларни тазйиқ ва зўравонликдан муҳофаза қилиш, шунингдек, уларга ҳуқуқий ёрдам кўрсатиш учун зарур механизмларни тақдим этади. Бироқ, ушбу қонунларнинг тўлиқ ижроси ва амалда самарали қўлланилиши кўплаб мамлакатларда ҳанузгача муаммо бўлиб қолмоқда.

Психологик нуқтаий назардан, аёлларга нисбатан зўравонликнинг психологик оқибатлари атрофлича ўрганилади. Зўравонлик қурбонларининг руҳий саломатлигига етказилган зарар, шу жумладан, стресс ва депрессия ҳолатларини бар்தараф этишга қаратилган дастурлар алоҳида аҳамиятга эга. Психологлар аёлларга психологик ёрдам кўрсатиш орқали уларнинг руҳий барқарорлигини тиклашга кўмаклашади. Шу билан бирга, зўравонлик қиладиган шахсларнинг хулқ-атвори ҳам ўрганилади, бу эса зўравонлик ҳолатларининг олдини олишда муҳим аҳамият касб этади.

Социология соҳасида аёлларга нисбатан тазйиқ ва зўравонликнинг ижтимоий илдизлари ўрганилади. Жамиятдаги гендер тенгсизлиги, патриархал қадриятлар ва аёлларнинг иқтисодий ҳамда ижтимоий ролини камситиш каби омиллар жамиятнинг барқарор ривожланишига жиддий тўсқинлик қилади. Социологик тадқиқотлар аёлларнинг жамиятдаги мавқеини кучайтириш, уларнинг қарор қабул қилиш жараёнларида фаол иштирокини таъминлаш ва иқтисодий имкониятларини кенгайтиришга қаратилган стратегияларни ишлаб чиқишга ёрдам беради.

Аёлларга нисбатан зўравонлик ва тазйиқ нафақат шахсий муаммо, балки кенг қамровли ижтимоий муаммо ҳисобланади. Бу муаммони самарали ҳал қилиш учун ҳуқуқий, психологик ва социологик соҳаларда чуқур тадбирлар ўтказиш зарур. Зўравонликка қарши курашиш, аёлларнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилиш ва уларнинг бизнес ҳамда жамиятдаги имкониятларини кенгайтириш жамиятнинг барқарор ривожланиши ва гендер тенглигини таъминлашда муҳим аҳамият касб этади.

Ҳуқуқшунослик нуқтаи назаридан, Зўравонлик ва тазйиққа учраган аёллар ҳуқуқий ҳимояга эҳтиёжманд бўлиб, бу соҳадаги қонунчилик муҳим рол ўйнайди. Кўплаб давлатларда аёлларни ҳимоя қилишга қаратилган махсус қонунлар ва тартиблар мавжуд. Масалан, мажбурий ҳимоя буйруқлари, зўравонлик содир этган шахсларни жазолаш ва аёллар учун махсус суд жараёнларини ташкил этиш каби чоралар қонунлар орқали таъминланади. Бу қонунлар аёлларнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилишга қаратилган бўлса-да, уларнинг амалиётда тўлиқ амалга оширилиши ва аёлларнинг бу ҳуқуқлардан фойдаланиш имконияти жуда муҳимдир.

Ўзбекистонда инсон ҳуқуқлари ва эркинликларини кафолатлаш ва ҳимоя қилиш давлат сиёсатининг асосий йўналишларидан бири ҳисобланади. Мустақиллик йилларида мамлакатда инсон ҳуқуқларини ҳимоя қилиш бўйича мустаҳкам миллий тизим яратилди. Асосий қонунимиз — Конституция ва бир қатор кодекслар, қонунлар инсоннинг эркинлиги ва қадр-қимматини энг олий қадрият сифатида мустаҳкамлаган. Бу қонунлар инсон ҳуқуқлари ва эркинликларини ҳимоя қилишни кафолатлашда



TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'UYALAR



муҳим аҳамиятга эга бўлиб, Ўзбекистондаги ҳуқуқий ислохотларнинг ажралмас қисми сифатида яратилган.

Давлатимиз раҳбари ташаббуси билан Ўзбекистонда хотин-қизларга яратилган улкан имкониятлар туфайли аёллар давлат ва жамият ҳаётида фаол иштирок этмоқда ва уларнинг мавқеи мунтазам равишда ортиб бормоқда. Давлат сиёсати аёллар учун ҳам ҳуқуқ ва эркинликларни кафолатлайдиган, ҳам интеллектуал ва маънавий ривожланишларига йўналтирилган кенг имкониятлар яратди. Бу имкониятлар касбий ва оилавий мажбуриятларни ҳамоҳанг тарзда бажаришга кўмаклашади.

Аёллар масъулиятли лавозимларда, жумладан, шаҳар ва туман ҳокимлари, вазирлар, элчилар сифатида фаолият олиб бормоқда. Бу уларга бўлган ишончнинг ортиб боришидан далолат беради.

Бугунги кунда давлат бошқарувида аёллар иштироки 33 фоизга, тадбиркорликда 35 фоизга, сиёсий партияларда 44 фоизга, олий таълимда эса 46 фоизга етган. Булар хотин-қизлар ўз билим ва иқтидорларини турли соҳаларда намоён этаётганининг яққол кўрсаткичидир.

Ўзбекистонда гендер тенгликни таъминлаш ва аёлларнинг фаоллигини оширишга катта эътибор қаратилмоқда. Барча вазирлик ва идораларда гендер тенглик масалалари бўйича маслаҳат кенгашлари ташкил этилгани бу жараённинг муҳим қисмидир. Шу билан бирга, 2030 йилга қадар гендер тенгликка эришиш стратегияси қабул қилинди. Ҳар бир норматив-ҳуқуқий ҳужжат лойиҳаси гендер ҳуқуқий экспертизасидан ўтказилиши талаб қилинмоқда, бу эса аёллар ва эркаклар учун тенг ҳуқуқ ва имкониятларни таъминлашга қаратилган муҳим қадамдир.

Аёлларни рағбатлантириш мақсадида “Мўътабар аёл” кўкрак нишони таъсис этилди. Бу мукофот уй бекалари ва фарзандларини баркамол этиб вояга етказган, жамиятда фаоллик кўрсатган аёлларга берилади. Мингдан ортиқ аёллар ушбу мукофот билан тақдирланган бўлиб, бу бошқа хотин-қизларга ҳам руҳ ва иштиёқ бериб, уларни фаолликка ундамоқда.

Юртимизда хотин-қизларни илм-фан соҳасига жалб қилиш борасида сезиларли натижаларга эришилгани албатта қувонарли. Аёлларнинг фан ва тадқиқот соҳаларидаги иштироки ва муваффақиятлари нафақат жамиятнинг интеллектуал салоҳиятини оширади, балки умумий ривожланишга ҳам катта ҳисса қўшади. Бу, шубҳасиз, гендер тенгликни таъминлаш ва аёлларнинг имкониятларини кенгайтиришга қаратилган саъй-ҳаракатларнинг самарадорлигини кўрсатади.

Ҳақиқатда, Ўзбекистонда хотин-қизларнинг фан соҳасидаги эришган натижалари мамлакатимиз илмий салоҳиятининг юксалишини ва аёлларнинг муваффақиятларини нишонлайди. 6 нафар академик, 700 нафар фан доктори, 4780 нафар фан номзоди ва 200 нафар фалсафа доктори (PhD) даражасига эга бўлган аёллар шубҳасиз, фан ва илм соҳасида кенг кўламли тадқиқотлар олиб бормоқда.

Бу ёрқин натижалар, ўз навбатида, ўзбек олималарининг халқаро сахналардаги тан олишини ва уларнинг глобал илм-фан тараққиётига қўшаётган ҳиссасини кўрсатади.



TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR



Аёлларнинг ушбу соҳадаги муваффақиятлари гендер тенгликни таъминлаш ва аёлларнинг имкониятларини кенгайтириш борасидаги саъй-ҳаракатларнинг самарадорлигини аниқ кўрсатади.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2024 йил 1 март куни қабул қилинган “Оила ва хотин-қизлар билан ишлаш, маҳалла ва нуронийларни қўллаб-қувватлаш тизимини такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги фармони хотин-қизларнинг жамиятдаги ўрни ва нуфузини янада ошириш мақсадида муҳим қадам бўлиб хизмат қилмоқда.

Ушбу фармон билан, аёллар ва оила масалаларидаги давлат сиёсатини янги даражага кўтариш, гендер тенгликни таъминлаш ва оила институтини мустаҳкамлашга қаратилган асосий йўналишлар белгилаб берилди. Республика ва ҳудудларда ташкил этилган комиссиялар жамиятда хотин-қизларнинг ролини янада ошириш ва уларни қўллаб-қувватлашга хизмат қилиши кутилмоқда.

Бу чора-тадбирлар орқали, жамиятдаги аёллар ва оилаларнинг ижтимоий мавқеини кўтариш, уларнинг ҳуқуқ ва манфаатларини ҳимоя қилиш ва амалдаги ишларни самарали ташкил этиш мақсад қилинган.

REFERENCES:

1. Аёлларга нисбатан тазйиқ ва зўравонликдан ҳимоя қилиш бўйича қўлланма - Саидова Л., Умарова Ш., Абулхасан Д., Шотурсунова Н. - Аёлларга нисбатан тазйиқ ва зўравонликдан ҳимоя қилиш бўйича қўлланма [Матн] : қўлланма / Л.А. Саидова, Ш. Умарова.-Тошкент: Vaktria press, 2021. - 26 б
2. <https://plus.rbc.ru/news/5dda0b867a8aa967dba741ba>
3. <https://www.newsfactory.su/ru/economy/330243-v-ssha-poyavilsya-spetsialnyj-bankdlya-zhenschin>
4. Women's Entrepreneurship Strategy SEA Public Statement. URL: <https://www.ic.gc.ca/eic/site/sea-ees.nsf/eng/ey00049.html> (07.02.2022)
5. <https://immigrant.today/canada/14416-novye-vozmozhnosti-dlja-zhenshinpredprinimatelej-v-kanade.htm>
6. Impact to-date: BDC Capital's Women in Technology Venture Fund invests in 25 companies. URL: <https://www.bdc.ca/en/about/mediaroom/news-releases/bdc-capitalwomen-technology-venture-fund-invests-in-25-companies>
7. <https://www.goodnewsfinland.com/ru/opinion/o-zhenshinah-predprinimateleyah/>
8. <https://www.norway.no/ru/russia/norway-russia/news-events2/murmansk/news/-----/>
9. <https://asaf-today.ru/s032150750000696-7-1/>
10. <https://www.samdu.uz/cy/news/38497>
11. <https://yuz.uz/news/mustahkam-oila-faol-xotin-qizlar-jamiyat-farovonligini-belgilaydi>
12. <https://xabar.uz/post/ayollarning-jamiyatdagi-rolini-kuchaytirish-boyicha>